

Δύο αξιόλογα σχολικά κτήρια του Άργους Ορεστικού ανακοίνωση στο συνέδριο του Άργους Ορεστικού στις 8.12.2012

Το Άργος Ορεστικό αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του Ν. Καστοριάς, με πληθυσμό περίπου 9.000 κατοίκους. Η γεωγραφική θέση της πόλης, στο κέντρο του οροπεδίου του Άνω Αλιάκμονα, είναι ιδιαίτερα σημαντική, με αποτέλεσμα να ξεκινούν απ' εδώ περιμετρικά, ακτινωτές διαδρομές προς τους γύρω οικισμούς. Το κλίμα της περιοχής είναι ήπιο ορεινό, με αρκετά κρύο χειμώνα και ευχάριστο δροσερό καλοκαίρι. Τα σπίτια της πόλης είναι κτισμένα αμφιθεατρικά πάνω σε τρεις χαμηλούς γήλοφους σχηματίζοντας συνοικίες με μικρές τοπικές πλατείες. Οι περισσότεροι δρόμοι της συγκλίνουν προς το κέντρο, ακολουθώντας τις πανάρχαιες φυσικές διαδρομές, που καθορίστηκαν από τη μορφολογία του εδάφους και τις ανάγκες των κατοίκων. Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας το Άργος Ορεστικό ήταν έδρα *ναχιγιέ*, δηλαδή δήμου με το όνομα Χρούπιστα, στην οποία υπάγονταν αρχικά 36 και αργότερα 28 χωριά. Τη νέα ονομασία της πήρε το 1926 σε ανάμνηση του αρχαίου Ορεστικού Άργους, που αποτελούσε πρωτεύουσα του τοπικού Μακεδονικού βασιλείου της Ορεστίδος. Αν και το ιστορικό Άργος δεν έχει ακόμη εντοπισθεί, είναι βέβαιο ότι βρισκόταν κάπου κοντά στη σημερινή πόλη.

Στην παρούσα ανακοίνωσή μας θα αναφερθούμε σε δύο παλιά, ιδιαίτερα αξιόλογα σχολικά κτήρια της πόλης, τα οποία τα τελευταία χρόνια άλλαξαν χρήσεις και σήμερα στεγάζουν διάφορες υπηρεσίες. Πρόκειται για τα ιστορικά κτήρια του Α΄ Δημοτικού και του παλιού Γυμνασίου. Είναι άγνωστο πότε ακριβώς ξεκίνησε οργανωμένη εκπαίδευση στη Χρούπιστα, πάντως στη δεκαετία του 1840 λειτουργούσε *γραμματοδιδασκαλείο*, στο οποίο οι μαθητές γίνονταν «εγκρατείς των στοιχειωδών γραμμάτων», δηλαδή μάθαιναν απλά ανάγνωση και γραφή. Το σχολείο αυτό είχε ιδρυθεί με άδεια των τουρκικών αρχών, ύστερα από ενέργειες του Κωνσταντίνου Ρούφου, εκπροσώπου τότε της χριστιανικής κοινότητας. Ο ίδιος είχε φροντίσει να ιδρυθούν ελληνικά σχολεία και σε χωριά της περιοχής, στα οποία δεν επιτρεπόταν προηγουμένως η λειτουργία μη οθωμανικών σχολείων. Τα καθήκοντα των πρώτων δασκάλων αναλάμβαναν συνήθως κάποιοι ολιγογράμματοι κληρικοί και μοναχοί, χρησιμοποιώντας ως βοηθήματα τα εκκλησιαστικά βιβλία Ψαλτήρι και Οκτάηχο.

Το γραμματοδιδασκαλείο της Χρούπιστας λειτουργούσε για αρκετά χρόνια σε παλιό, ασυντήρητο σπίτι, κάτω από δυσμενείς συνθήκες για δασκάλους και μαθητές. Την άσχημη κατάσταση θέλησαν να βελτιώσουν κάποιοι φιλόμουσοι, εύποροι κάτοικοι, βλέποντας και τις προόδους που είχαν κάνει στον εκπαιδευτικό τομέα οι Καστοριανοί, με την ανέγερση το 1843 του Αλληλοδιδασκτικού σχολείου και από το 1860 και του Παρθεναγωγείου¹. Για τον σκοπό αυτό συγκεντρώθηκαν μια Κυριακή του Οκτώβρη του 1868 στο σπίτι του κτηματία Δημήτρη Παπαναούμ, όπου κάλεσαν και τον γιατρό Δημήτριο Ρούφο, που είχε επισκεφθεί το σχολείο και γνώριζε τις επικρατούσες συνθήκες, για να τους υποδείξει όχι μόνο τί έπρεπε να κάνουν, αλλά και να αναλάβει ο ίδιος πρωτοβουλίες, καθώς όλοι τους ήταν σχεδόν αγράμματοι. Το πανάρχαιο σπίτι της οικογένειας Παπαναούμ, όπου έγινε η συνάντηση, διατηρούνταν μέχρι το περασμένο καλοκαίρι, όμως δυστυχώς κάποιες βιαστικές και ατεκμηρίωτες αποφάσεις οδήγησαν στην κατεδάφισή του, ενώ θα έπρεπε για λόγους ιστορικούς, αλλά και αρχιτεκτονικής σημασίας, να κηρυχθεί ως διατηρητέο μνημείο.

¹ Λ. Παπαϊωάννου, *Άργος πόλη Ορεστίδας*, Άργος Ορεστικό 1996, σ. 231

Στη συνάντηση αυτή, ο γιατρός Ρούφος εισηγήθηκε ότι ήταν απαραίτητο να συσταθεί κατ' αρχάς ένας φιλεκπαιδευτικός σύλλογος, που θα φρόντιζε για τη βελτίωση της λειτουργίας του σχολείου και παράλληλα θα συγκέντρωνε χρήματα για την ανέγερση νέου «υγιεινού και επαρκούς διδακτηρίου»². Χωρίς αναβολή οι συγκεκριθέντες προέβησαν σε εκλογή δωδεκαμελούς επιτροπής και ίδρυσαν σωματείο με την ονομασία «Φιλόπτωχος Αδελφότητα Χρούπιστας». Πρόεδρος της επιτροπής ορίστηκε ο Ιωάννης ή Νάκης Δούμας και ταμίας ο οικοδεσπότης της συνάντησης Δημήτρης Παπαναούμ. Ως επίτιμο πρόεδρο πρότειναν τον μητροπολίτη Καστοριάς, ενώ ως αντιπρόεδρος και γραμματέας της επιτροπής που θα συνέτασσε τα πρακτικά των συνεδριάσεων και θα τηρούσε τα σχετικά βιβλία, ανέλαβε ο γιατρός Ρούφος. Για τη μεγάλη προσφορά του Νάκη Δούμα προς την τοπική κοινωνία, το Δημοτικό Συμβούλιο πριν από μερικά χρόνια τον τίμησε, δίνοντας το όνομά του σε μία πλατεία της πόλης.

Φιλεκπαιδευτικοί σύλλογοι και αδελφότητες είχαν αρχίσει να εμφανίζονται στη Μακεδονία αμέσως μετά την ίδρυση της βουλγαρικής εξαρχίας, με σκοπό την αναβάθμιση της εκπαίδευσης και τη διατήρηση της πνευματικής και εθνικής εγρήγορσης του υπόδουλου ελληνισμού. Μέχρι τότε τη φροντίδα των εκπαιδευτικών θεμάτων των χριστιανών είχαν συνήθως οι εκκλησιαστικές αρχές και ενίοτε κάποιες επαγγελματικές συντεχνίες³. Με την ίδρυση της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Χρούπιστας ανοίχθηκε κατάλογος συνδρομητών, στον οποίο εγγράφονταν όσοι ήθελαν να συμβάλλουν με μία μικρή ετήσια συνδρομή, η οποία πληρωνόταν σε τρεις δόσεις. Τον πρώτο χρόνο συγκεντρώθηκε το ποσό των 20 οθ. λιρών και την επόμενη χρονιά η Αδελφότητα απευθύνθηκε και σε άλλα φιλεκπαιδευτικά σωματεία ζητώντας την αρωγή τους, με αποτέλεσμα ο αντίστοιχος σύλλογος των Σερρών να τους αποστείλει 4 λίρες⁴.

Τον Ιανουάριο του 1871, σε κοινή σύσκεψη της Αδελφότητας και του εκκλησιαστικού συμβουλίου, αποφασίστηκε η ανοικοδόμηση διπλού σχολικού κτηρίου, που θα στέγαζε το αρρεναγωγείο και το παρθενγωγείο, το οποίο επρόκειτο να συσταθεί. Αν και δεν γνωρίζουμε που ακριβώς βρισκόταν το παλιό γραμματοδιδασκαλείο, το νέο διπλό σχολείο πιθανόν κτίστηκε στη θέση του σημερινού Α' Δημοτικού. Η ανέγερσή του ανατέθηκε στον κάλφα Ιωάννη Παραλή, με τη συμφωνία να το παραδώσει σ' ένα χρόνο. Καθώς το αρχικό οικόπεδο ήταν μικρό αποφασίστηκε να αγοραστεί, έναντι τιμήματος 30 οθ. λιρών, ένα παλιό παρακείμενο σπίτι, ώστε να εξασφαλιστεί μεγαλύτερος χώρος. Τον Ιούλιο του 1872, το σχολείο, για το οποίο δαπάνηθηκε το υπέρογκο για τις δυνατότητες της κοινότητας ποσό των 300 λιρών, ολοκληρώθηκε και παραδόθηκε στην Αδελφότητα.

Δυστυχώς δε διασώθηκαν πληροφορίες ούτε φωτογραφίες, ώστε να γνωρίζουμε τη μορφή αυτού του σχολείου. Μπορούμε πάντως να αναφέρουμε ότι μέχρι το 1880 τα περισσότερα σχολικά κτήρια ήταν απλά και διέθεταν μόνο μία μεγάλη αίθουσα διδασκαλίας. Τα μόνα στοιχεία που διαθέτουμε είναι ότι το αρρεναγωγείο διέθετε και αίθουσα για στέγαση τμήματος του ελληνικού σχολείου, που θα λειτουργούσε αργότερα ως τριτάξιο σχολαρχείο, ενώ στο παρθενγωγείο υπήρχε και δωμάτιο ως κατοικία για τις δασκάλες. Τα δύο σχολεία είχαν χωριστές αυλές με ενδιάμεσο μαντρότοιχο, ενώ υπήρχε και πηγάδι για να πίνουν οι μαθητές νερό. Με την ολοκλήρωση του σχολείου η Αδελφότητα ασχολήθηκε, εκτός από την πρόσληψη των δασκάλων και με την κατασκευή των θρανίων και την προμήθεια εποπτικών μέσων, ώστε να ξεκινήσουν άμεσα τα μαθήματα με τους καλύτερους οιωνούς⁵. Τη σχολική χρονιά 1872-73 στο αρρεναγωγείο γράφθηκαν 120 μαθητές, οι οποίοι κατανεμήθηκαν σε δύο τάξεις.

² Δ.Κ. Ρούφος, *Γενεαλογική ιστορία*, Καστοριά 1951, σ. 31-33

³ Αν. Δάρδας, *Η εκπαίδευση στη δυτική Μακεδονία...*, Σιάτιστα 1990, σ.11

⁴ Δ.Κ. Ρούφος, *Γενεαλογική ιστορία*, ό.π., σ.34

⁵ Δ.Κ. Ρούφος, *Γενεαλογική ιστορία*, ό.π., σ. 32-34

Ύστερα από λίγα χρόνια ο αριθμός τους αυξήθηκε κι έφθασαν τους 320. Οι απόφοιτοι του Αρρεναγωγείου είτε έμπαιναν στη βιοπάλη, ακολουθώντας συνήθως το επάγγελμα του πατέρα τους, είτε συνέχιζαν τις σπουδές τους μετά από επιτυχείς εξετάσεις στο ημιγυμνάσιο της Καστοριάς ή στο γυμνάσιο του Τσοτυλίου. Στο παρθεναγωγείο, παρά τις συντηρητικές αντιλήψεις της εποχής για τη θέση των κοριτσιών, την πρώτη χρονιά γράφηκαν 60 μαθήτριες, και σε λίγα χρόνια έφθασαν τις 100⁶.

Η μέθοδος διδασκαλίας που εφαρμοζόταν μέχρι το 1880 ήταν η ονομαζόμενη αλληλοδιδασκτική, η οποία στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από τη συνδιδασκτική. Η αλληλοδιδασκτική ήταν μία σύγχρονη ευρωπαϊκή μέθοδος, όπου λόγω του περιορισμένου αριθμού των δασκάλων, οι μεγαλύτεροι και ικανότεροι μαθητές, που ονομάζονταν «πρωτόσχολοι», συνεπικουρούσαν στο διδακτικό έργο διδάσκοντας τους μικρότερους μαθητές. Εκτός από την παιδαγωγική αξία της αλληλοδιδασκτικής, η οικονομική διάσταση του χαρακτήρα της υπήρξε ίσως ο αποφασιστικότερος παράγοντας για τη διάδοσή της σε πολλά κράτη, ανάμεσα στα οποία και στην Ελλάδα⁷. Στη συνδιδασκτική μέθοδο που ακολούθησε, όταν ο αριθμός των μαθητών μιας τάξης ήταν περιορισμένος γινόταν συνδιδασκαλία δύο ή περισσότερων τάξεων.

Οι δαπάνες λειτουργίας των σχολείων της Χρούπιστας καλύπτονταν από το ταμείο της Αδελφότητας, από το εκκλησιαστικό ταμείο και από μικρές συνδρομές των εύπορων μαθητών. Καθώς τη σχολική χρονιά 1874-75 τα έσοδα της Αδελφότητας ήταν περιορισμένα το Παρθεναγωγείο διέκοψε προσωρινά τη λειτουργία του και η επιτροπή απευθύνθηκε προς το Σύλλογο για τη Διάδοση των Ελληνικών Γραμμάτων της Αθήνας, καθώς και στο Φιλολογικό Σύλλογο της Κωνσταντινούπολης, ζητώντας οικονομική ενίσχυση. Το υπόμνημα προς τον Σύλλογο της Αθήνας παρέδωσε στον πρόεδρό του Νικόλαο Μαυροκορδάτο ιδιοχείρως ο Δημήτριος Ρούφος. Στις επικλήσεις αυτές ανταποκρίθηκε ο Σύλλογος της Αθήνας αναλαμβάνοντας τη μισθοδοσία της δασκάλας του Παρθεναγωγείου, ώστε να συνεχιστεί απρόσκοπτα η λειτουργία του⁸. Από το 1888 την ευθύνη λειτουργίας των σχολείων ανέλαβαν επίσημα οι μητροπολίτες Μοναστηρίου και Καστοριάς, ύστερα από απαίτηση των τουρκικών αρχών, ώστε να είναι ελεγχόμενη η δράση των φιλεκπαιδευτικών συλλόγων.

Μέχρι το 1884 στο διπλό σχολείο της Χρούπιστας φοιτούσαν όλα τα παιδιά, είτε προερχόταν από ελληνόφωνες, είτε από βλαχόφωνες, είτε από σλαβόφωνες οικογένειες. Στη συνέχεια, λόγω των ενεργειών της ρουμανικής και της βουλγαρικής προπαγάνδας ιδρύθηκαν και άρχισαν να λειτουργούν στην πόλη αντίστοιχα σχολεία. Το ρουμανοβλαχικό σχολείο είχε περίπου 25 μαθητές και οι δάσκαλοί του, οι οποίοι πληρώνονταν από το ρουμανικό κομιτάτο, προέρχονταν από την ονομαζόμενη ρουμανομακεδονική σχολή των Αγίων Αποστόλων του Βουκουρεστίου. Τη φροντίδα της λειτουργίας του σχολείου αυτού, όπως και των άλλων ρουμανικών σχολείων της Δυτ. Μακεδονίας, είχε ένας δόλιος δάσκαλος ο Απόστολος Μαργαρίτης. Την ίδια εποχή ιδρύθηκε στη Χρούπιστα και βουλγαρικό σχολείο με δύο δασκάλους, οι οποίοι πληρώνονταν από το βουλγαρικό κομιτάτο. Το βουλγαρικό σχολείο λειτούργησε μέχρι το 1912, ενώ το ρουμανικό, ύστερα από διακρατική συμφωνία που υπογράφηκε το 1913 μεταξύ Ελλάδας και Ρουμανίας, συνέχισε τη λειτουργία του μέχρι την κήρυξη του πολέμου, το 1940. Στην πόλη λειτουργούσαν επίσης μέχρι το 1924, που αποχώρησαν οι Τούρκοι, δύο τουρκικά σχολεία προσαρτημένα σε τζαμιά⁹.

Το 1907 είναι μία σημαντική χρονιά για την εκπαιδευτική ιστορία της Χρούπιστας, καθώς μετά από αίτημα της Φιλοπτώχου Αδελφότητας προς το αθηναϊκό ί-

⁶ Δ.Κ. Ρούφος, *Γενεαλογική ιστορία*, ό.π., σ. 36

⁷ Π. Τσολάκης, *Πολεοδομικές και Αρχιτεκτονικές Έρευνες στην Καστοριά*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 40

⁸ Δ.Κ. Ρούφος, *Γενεαλογική ιστορία*, ό.π., σ. 58-59

⁹ Δ. Κ. Ρούφος, *Γενεαλογική ιστορία*, ό.π., σ. 37

δρυμα «*Νηπιακόν Επιμελητήριον Β. Μελά*», αποφασίζεται η χρηματοδότηση της ανέγερσης σύγχρονου διδακτηρίου στην πόλη με την επωνυμία «*Εκπαιδευτήρια Χρούπιστας*». Το νέο σχολικό κτήριο, το οποίο όπως αναφέραμε κτίστηκε πιθανόν στη θέση του προηγούμενου σχολείου της Αδελφότητας, διατηρώντας μάλιστα και το διπλό χαρακτήρα του, είναι το σημερινό δίδυμο κτήριο του Α΄ Δημοτικού. Το Νηπιακό Επιμελητήριο, που είχε ιδρυθεί το 1893 από κληροδότημα του Β. Μελά, απέβλεπε στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης και στην ενίσχυση των εθνικών προσανατολισμών της εποχής με την κατασκευή ή τη συντήρηση σχολείων, κυρίως νηπιαγωγείων, σε πόλεις και χωριά όπου υπήρχε ελληνισμός. Ο Β. Μελάς, που γεννήθηκε το 1819 στην Κωνσταντινούπολη, καταγόταν από τη γνωστή εύπορη γιαννιώτικη οικογένεια, από την οποία προήλθε αργότερα και ο ήρωας Π. Μελάς. Αφού απέκτησε μεγάλη περιουσία στο Λονδίνο ασχολούμενος με την εισαγωγή σιτηρών από τη Ρωσία, επέστρεψε στην Αθήνα και έκτισε μεγαλοπρεπή κτήρια, όπως το περίφημο Μέγαρο Μελά στην πλατεία Κοτζιά. Καθώς δεν είχε αποκτήσει οικογένεια, εξουσιοδότησε τα τέκνα του αδελφού του, μετά το θάνατό του, να ιδρύσουν το αναφερόμενο κληροδότημα. Με χρηματοδοτήσεις του ιδρύματος αυτού, που εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι σήμερα, κτίστηκαν ή συντηρήθηκαν περισσότερα από 200 σχολεία.

Με βάση τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του κτηρίου του Α΄ Δημοτικού συμπεραίνουμε ότι πιθανότατα σχεδιάστηκε και κτίστηκε από τον αξιόλογο κάλφα Αθανάσιο Παπαστυλιάδη (1875-1941), ο οποίος είχε γεννηθεί στη Μπελκαμένη της Φλώρινας, τη σημερινή Δροσοπηγή. Καλφάδες αποκαλούσαν τότε τους εμπειροτέχνες αρχιτέκτονες, οι οποίοι σχεδίαζαν, έκαναν προϋπολογισμούς και αναλάμβαναν την κατασκευή διαφόρων κτηρίων. Ο Αθ. Παπαστυλιάδης, που καταγόταν από παλιά οικογένεια ζωγράφων και μαστόρων, στη διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα είχε αναγκαστεί να ξενιτευτεί στη Βραίλα της Ρουμανίας, όπου μαθήτευσε στην οικοδομική τέχνη. Μετά την ανέγερση του σχολείου της Χρούπιστας, γνωρίζουμε ότι ο Αθ. Παπαστυλιάδης έκτισε το 1909 το Παρθεναγωγείο της Φλώρινας, που σήμερα λειτουργεί ως Δημοτικό, ενώ μετά την απελευθέρωση εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Καστοριά, όπου εκτός από πολλά νεοκλασικά σπίτια, έκτισε επίσης το 1914 το γυμνάσιο της Καστοριάς δίπλα στην Κουμπελίδικη και το 1915 το καμπαναριό της μητρόπολης.

Δυστυχώς, η Καστοριά έχασε από άγνοια και αδιαφορία των αρχόντων της πέντε σημαντικά παλιά σχολικά κτήρια, με αποτέλεσμα το Α΄ Δημοτικό σχολείο του Άργους Ορεστικού να αποτελεί το παλαιότερο σωζόμενο διδακτήριο ολόκληρου του Ν. Καστοριάς. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα αξιόλογο συμμετρικό, δίδυμο, τριώροφο, κεραμοσκεπές κτήριο, με μεγάλα παράθυρα και διακοσμητικά στοιχεία, τα οποία μας παραπέμπουν στη νεοκλασική αρχιτεκτονική. Οι γενικές διαστάσεις του κτηρίου είναι 11.60Χ26 μ. Απ' όσο γνωρίζουμε δίδυμο σχολεία αυτής της μορφής είναι σπανιότατα στον ελληνικό χώρο. Κάθε τμήμα του αποτελείται από έναν κεντρικό διαμπερή προθάλαμο και από δύο εκατέρωθεν αίθουσες ανά όροφο. Τα κλιμακοστάσια των δύο τμημάτων βρίσκονταν αρχικά στο βάθος των προθαλάμων, ενώ οι τουαλέτες του σχολείου, όπως συνηθιζόταν τότε, ήταν στην πλαϊνή αυλή, προς τα δυτικά.

Οι τοιχοποιίες του κτηρίου στο ημιυπόγειο είναι σύνθετες από λίθους και συμπαγή τούβλα, πάχους 60 εκ., ενώ στους ορόφους είναι μόνο από τούβλα, πάχους 50 και 40 εκ. Τα συμπαγή τούβλα, τα οποία είναι άριστης ποιότητας και συνδέονται με ισχυρότατο κονίαμα, πρέπει να κατασκευάστηκαν στην περιοχή της Χρούπιστας, όπου υπήρχε από παλιά παράδοση καλών κεραμιδαριών. Στην πρόσοψη του κτηρίου κυριαρχούν δύο συμμετρικές κατακόρυφες προεξοχές, οι οποίες στη στάθμη του υπερυψωμένου ισόγειου σχηματίζουν πλατύσκαλα εισόδων των σχολείων. Δύο συμμετρικές κλίμακες από παρόλιθο οδηγούν στα πλατύσκαλα, όπου συναντούμε από τέσσερις ραδινούς κίονες, κτισμένους με τούβλα και επιχρισμένους με ισχυρό κονίαμα.

Αντίστοιχους κίονες παρατηρούμε και στ' άλλα σχολεία του Παπαστυλιάδη, που αναφέραμε παραπάνω. Στις γωνίες του κτηρίου, στις στάθμες των διαπέδων και γύρω από τα ανοίγματα των όψεων, τα οποία είναι ελαφρώς τοξωτά, προεξέχουν σειρές τούβλων, οι οποίες προφανώς επρόκειτο να αποτελέσουν τις βάσεις των τραβηχτών επιχρισμάτων για τα διαζώματα, τα πλαίσια και τα γείσα, καθώς πρέπει να πούμε ότι το κτήριο σχεδιάστηκε με σκοπό να επιχρισθεί. Πιθανότατα οικονομικοί λόγοι συνετέλεσαν ώστε το σχολείο να παραμείνει τελικά ανεπίχριστο.

Η σύντομη ιστορία του Α' Δημοτικού είναι η εξής: το 1911 ολοκληρώνεται η κατασκευή του κτηρίου και στο αριστερό του τμήμα στεγάζεται το νηπιαγωγείο, ενώ στο δεξιό τετραθέσιο δημοτικό. Μετά την απελευθέρωση του 1912, τα εκπαιδευτικά θέματα της Χρούπιστας προχωρούν με γοργούς ρυθμούς προς την ανάπτυξη και την πρόοδο. Η ανταλλαγή των πληθυσμών και η άφιξη των προσφύγων οδηγεί σε νέες εξελίξεις: το 1926 το τετραθέσιο δημοτικό αναβαθμίζεται σε Α' εξάθεσιο, ενώ για τις ανάγκες των προσφύγων ιδρύεται και Β' τετραθέσιο Δημοτικό, το οποίο στεγάζεται σε ανταλλάξιμο μπέικο σπίτι¹⁰. Με την οικονομική κρίση του 1932 ο επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων Νικόλαος Γύπαρης ιδρύει στο σχολείο συσσίτιο, το οποίο προσέφερε δωρεάν φαγητό στους άπορους μαθητές. Στη δεκαετία του 1930 και συγκεκριμένα από το 1931 μέχρι το 1938 στο κτήριο του Α' Δημοτικού στεγάζεται και αστική σχολή αγροτικής κατεύθυνσης, όπου οι μαθητές ασκούσαν στη δενδροκαλλιέργεια, την κτηνοτροφία και την καπνοκαλλιέργεια.

Το 1939, στις παραμονές του πολέμου, το κτήριο του Β' Δημοτικού επιτάσσεται για μερικούς μήνες από τον ελληνικό στρατό, οπότε οι μαθητές του μεταστεγάζονται στο Α'. Το ίδιο επαναλαμβάνεται και την άνοιξη του 1941, όταν το Β' Δημοτικό επιτάσσεται τώρα από τους Ιταλούς κατακτητές και λειτουργεί για λίγο καιρό ως καραμπινιερία. Το Μάρτιο του 1943, μετά την νικηφόρα μάχη των ανταρτών κατά ιταλικής φάλαγγας στο Φαρδύκαμπο Σιάτιστας, οι Ιταλοί συλλαμβάνουν ομήρους σε πολλές πόλεις, ανάμεσα στις οποίες και στο Άργος Ορεστικό, όπου και τους φυλακίζουν στο κτήριο του Α' Δημοτικού. Δώδεκα από αυτούς, μετά από ανακρίσεις και άγριους ξυλοδαρμούς, οδηγούνται τελικά στο εκτελεστικό απόσπασμα και γίνονται ήρωες της αντίστασης. Κατά την πρόσφατη ανακαίνιση του σχολείου αποκαλύφθηκαν γραμμένα σε τοίχους του υπογείου ονόματα φυλακισμένων κατοίκων της εποχής. Το καλοκαίρι του 1943 το κτήριο του Β' Δημοτικού καταστρέφεται από ανταρτικές ενέργειες, οπότε οι μαθητές του παραμένουν στο Α' μέχρι την ανέγερση νέου διδακτηρίου, που ολοκληρώνεται μετά από αρκετές καθυστερήσεις το 1964.

Το 1960 γίνονται οι πρώτες επεμβάσεις συντήρησης του Α' Δημοτικού, οπότε επισκευάζονται τα εξωτερικά κλιμακοστάσια, αντικαθίστανται τα κουφώματα των παραθύρων με μεταλλικά, ασφαλτοστρώνεται ο δρόμος μπροστά από το σχολείο, καταργείται το πηγάδι της αυλής και αντικαθίστανται επίσης τα βυζαντινού τύπου κεραμίδια με επίπεδα γαλλικού τύπου. Το 1963 αφαιρείται από την κορυφή της στέγης του ένα μικρό κωδωνοστάσιο που υπήρχε, για το οποίο αναφέρεται ότι, κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του σχολείου, στις επικήδειες τελετές η πομπή περνούσε πάντοτε μπροστά από το σχολείο και η καμπάνα του χτυπούσε πένθιμα. Οπωσδήποτε, το σχολείο αυτό είχε ιδιαίτερη συμβολική σημασία για τους κατοίκους και αποτελούσε το καμάρι της χριστιανικής κοινότητας.

Το Α' Δημοτικό μαζί με το νηπιαγωγείο του παρέμειναν στο δίδυμο κτήριο μέχρι το 1996 και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν σε νεόδμητα σχολεία. Τον Σεπτέμβριο του 1998 στο ιστορικό κτήριο στεγάστηκε η Δημοτική Βιβλιοθήκη, η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης, καθώς και το Δημοτικό Ωδείο. Το

¹⁰ Λ. Παπαϊωάννου, *Άργος Πόλη Ορεστίδας*, Άργος Ορεστικό 1996, σ. 237-238

2005 ξεκίνησαν συστηματικές εργασίες ανακαίνισης του κτηρίου, με σκοπό την εξυπηρέτηση και των νέων λειτουργιών του. Το έργο, για το οποίο δαπανήθηκε ένα εκατ. Ευρώ, εντάχθηκε στα προγράμματα Interreg III και του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου. Η μελέτη αποκατάστασης έγινε από το τεχνικό γραφείο των μηχανικών Ιωάννη Ψώφασκα, Μιχάλη Αϊνατζίδη και Αθανάσιου Παπαθεοδώρου, ενώ την κατασκευή του έργου ανέλαβε ο μηχανικός Σίμος Καβελίδης. Στις εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης περιλαμβάνονταν η αντικατάσταση των ξύλινων πατωμάτων με σιδερένια μπουτρέλια και ενδιάμεσα καμπυλωμένο σκυρόδεμα, η κατασκευή νέων εσωτερικών σιδερένιων κλιμακοστασίων, η τοποθέτηση ανελκυστήρα, η κατασκευή τουαλετών, η ανακατασκευή της στέγης, η αντικατάσταση όλων των κουφωμάτων, η δημιουργία μεγάλης αίθουσας διαλέξεων στον όροφο, η καταβίβαση της στάθμης της αυλής στο επίπεδο του πεζοδρομίου, η κατασκευή στα πλάγια της αυλής μικρού υπαίθριου θεάτρου, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου, καθώς και διάφορες άλλες συμπληρωματικές εργασίες. Μετά την επιτυχή ολοκλήρωση των εργασιών, το 2009, ξεκίνησε και πάλι η λειτουργία του κτηρίου, με τις χρήσεις που αναφέραμε παραπάνω. Σήμερα το παλιό Α΄ Δημοτικό αποτελεί ένα πραγματικό στολίδι και μοναδικό ιστορικό μνημείο της εκπαιδευτικής δραστηριότητας της πόλης.

Το κτήριο του παλιού Γυμνασίου

Από το 1923 είχαν αρχίσει να προβάλλονται αιτήματα σχετικά με την ίδρυση ημιγυμνασίου στο Άργος Ορεστικό, ώστε να μην αναγκάζονται οι μαθητές να μεταβαίνουν στα γυμνάσια της Καστοριάς ή του Τσοτουλίου για τη συνέχιση των σπουδών τους. Στην τοπική εφημερίδα *Καστορία* του Θ. Βαλαλά, στις 28.9.1923, διαβάζουμε:

ΗΜΙΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΕΝ ΧΡΟΥΠΙΣΤΗ

Αι κοινοτικάί αρχαί Χρουπίστης δια τηλεγραφικής αναφοράς προς το Υπουργείον Παιδείας εξήτησαν την ίδρυσιν Ημιγυμνασίου εις την κομωπόλιν των, ίνα μη αναγκάζονται τα τέκνα των και έρχονται εδώ προς εξακολούθησιν των σπουδών τους.

Λίγους μήνες αργότερα, η σχολική Επιθεώρηση εξέφρασε αντιρρήσεις στη λειτουργία του ημιγυμνασίου. Στην ίδια εφημερίδα στις 30.12.1923 διαβάζουμε:

ΔΙΑ ΤΗΝ ΧΡΟΥΠΙΣΤΑΝ

Επωφεληθέντες της ενταύθα αφίξεως του Επιθεωρητού των γυμνασίων Μακεδονίας κ. Δάνα εμάθομεν παρ' αυτού ότι η υπηρεσία τόσον της Επιθεωρήσεως όσον και της εδώ Εκπαιδύσεως απεφάνθησαν εναντίον της ιδρύσεως Ημιγυμνασίου εν Χρουπίστη λόγω ελλείψεως μαθητών και διδακτικού προσωπικού. Αλλ' έχομεν αντίθετον γνώμην όσον αφορά τον αριθμό των μαθητών. Διότι η περιφέρεια της Χρουπίστης δύναται να προμηθεύση μαθητάς, αρκεί το Υπουργείον να προμηθεύση καθηγητάς, ως έχει καθήκον. Εκ των αποκαλύψεων τούτων αποδεικνύεται ότι ουδεμία αντίδρασις πολιτευτού εμεσολάβησεν, ως επιστεύθη υπό μερικών, αλλ' ότι αι υπηρεσιακαί εκθέσεις εναυάγησαν την ίδρυσιν Ημιγυμνασίου εν Χρουπίστη, υπέρ της οποίας συνηγορούμεν εκθύμως.

Ύστερα από δύο χρόνια φαίνεται ότι οι συνθήκες ίδρυσης του ημιγυμνασίου ωρίμασαν, καθώς στην εφημερίδα *Καστορία* της 18.10.1925 διαβάζουμε:

ΗΜΙΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΕΝ ΧΡΟΥΠΙΣΤΗ

Κατά το τελευταίον ταξείδιον του Γεν. Διοικητού κ. Καναβού εγένοντο θερμαί συνηγορίαί τόσον εν Χρουπίστη όσον και εν Καστορία περί ιδρύσεως Ημιγυμνασίου εν Χρουπίστη. Αι εισηγήσεις αύται ελήφθησαν υπ' όσιν και διετάχθη η ίδρυσις ημιγυμνασίου εν τη γειτονική κομωπόλει. Προς τον σκοπόν αυτό η Επιθεώρησις δια τηλεγραφήματός της ερωτά πόσοι μαθηταί δύνανται να φοιτήσουν εν τω Ημιγυμνασίω τούτω, δια της ιδρύσεως του οποίου πρόκειται να ανακουφίσθη και το ημέτερον Γυμνάσιον, αι πρώται τάξεις του οποίου έχουν αριθμόν μαθητών μεγαλύτερον του υπάρχοντος χώρου.

Ένα χρόνο αργότερα, με τη συνδρομή του δραστήριου βουλευτή του νομού Ιωάννη Βαλαλά, οριστικοποιείται η ίδρυση ημιγυμνασίου στο Άργος Ορεστικό. Στην εφημερίδα *Καστορία* της 5.12.1926, διαβάζουμε:

ΗΜΙΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΑΡΓΟΥΣ

Φαίνεται ότι η ίδρυσις ημιγυμνασίου στο Ορεστικό Άργος πρόκειται να γίνη πραγματικότητα. Κατά πληροφορίας ελήφθη εκεί τηλεγράφημα του βουλευτού κ. Ιωαν. Βαλαλά αγγέλλοντος ότι οσονούπω δημοσιεύεται το διάταγμα της ιδρύσεως του Ημιγυμνασίου¹¹.

Μεσολαβεί η επέκταση του γυμνασίου Καστοριάς, το 1928, με δύο εκατέρωθεν αίθουσες, καθώς και η ανέγερση του Α΄ και Γ΄ Δημοτικού Καστοριάς και τελικά, το 1939, θεμελιώνεται το γυμνάσιο Άργους Ορεστικού και αρχίζει η ανέγερσή του. Πρόκειται για το γνωστό ισόγειο, επίμηκες και συμμετρικό σχολικό κτήριο, που βρίσκεται απέναντι από το Δημοτικό πάρκο. Η αρχιτεκτονική του με τα μεγάλα τοξωτά παράθυρα νεοβυζαντινής μορφολογίας και την κεραμοσκεπή στέγη μας παραπέμπει σε αντίστοιχα διδακτήρια του Μεσοπολέμου. Το μήκος του φθάνει τα 65 μ. και το πλάτος του τα 18 μ. Διαθέτει τρεις εισόδους, μία κεντρική στην πρόσοψη και δύο στις άκρες προς την πίσω αυλή. Η κατασκευή του είναι με φέρουσες τοιχοποιίες και πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος. Μπαίνοντας κανείς από την κεντρική είσοδο συναντά ένα φαρδύ εγκάρσιο διάδρομο, εκατέρωθεν του οποίου βρίσκονται διατεταγμένες οι αίθουσες διδασκαλίας. Αρχικά υπήρχαν 10 αίθουσες, από τις οποίες οι δύο μεσαίες προς την αυλή μπορούσαν να ενοποιηθούν με πτυσσόμενες πόρτες. Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 οι δύο ακριανές αίθουσες επεκτάθηκαν προς τις βεράντες των εισόδων της αυλής και χωρίστηκαν η κάθε μία σε δύο μικρότερες αίθουσες.

Κτήρια νεοβυζαντινής μορφολογίας σχεδιάστηκαν κυρίως στη διάρκεια της πενταετίας 1925-30. Δεν αποκλείεται, λοιπόν, το γυμνάσιο του Άργους Ορεστικού να σχεδιάστηκε την περίοδο αυτή, αρκετά χρόνια νωρίτερα από την κατασκευή του. Δυστυχώς, στα αρχεία αρχιτεκτονικών σχεδίων του Μουσείου Μπενάκη, καθώς και στα ΓΑΚ τα οποία ερευνήσαμε, δεν βρήκαμε τα αρχικά σχέδια του σχολείου. Σύμφωνα πάντως με τα μορφολογικά στοιχεία του κτηρίου πρέπει να σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Γεώργιο Πάντζαρη (1901-1971), ο οποίος έκτισε σε παρόμοιο ρυθμό το γυμνάσιο Δράμας, το Α΄ Δημοτικό Γρεβενών, τη Νίκηιο Σχολή του Νυμφαίου κ.ά. Το γυμνάσιο του Άργους ακολουθεί τις τάσεις του μεσοπολεμικού νεοβυζαντινού στυλ, το οποίο πρώτοι εφάρμοσαν ως «επιστροφή στις ρίζες» μας οι αρχιτέκτονες Αριστοτέλης Ζάχος και Δημήτριος Πικιώνης, για να τους ακολουθήσουν στη συνέχεια κι άλλοι, όπως ο Νικόλαος Μητσάκης. Είναι η εποχή των νέων κοινωνικών και ιδεολογικών ανακατατάξεων, η οποία στρέφεται προς τη βυζαντινή και την παραδοσιακή μας αρχιτεκτονική και τη λαογραφία, παράλληλα με την καλλιέργεια της δημοτικής γλώσσας και γενικότερα την προσέγγιση του λαϊκού μας πολιτισμού. Νεοβυζαντινή μορφολογία, εκτός από τα σχολεία, συναντούμε και σε άλλα κτήρια της εποχής, όπως στην οδό Αριστοτέλους και στη ΧΑΝ Θεσσαλονίκης, στην Εθνική τράπεζα της Φλώρινας κι αλλού. Ένα σχέδιο νεοβυζαντινού διοικητηρίου για την Καστορία είχε σχεδιάσει την περίοδο αυτή ο αρχιτέκτονας Μαρίνος Δελλαδέτσιμας.

Η σύντομη ιστορία του γυμνασίου Άργους Ορεστικού είναι η εξής: στη διάρκεια της Κατοχής, αν και το σχολικό κτήριο ήταν ημιτελές, χρησιμοποιήθηκε από τους Ιταλούς ως στρατώνας, καθώς προσφερόταν λόγω και της εκτεταμένης αυλής του. Ορισμένοι παλιοί κάτοικοι θυμούνται τις ασκήσεις ιππικού που έκαναν οι Ιταλοί κατακτητές στην αυλή, καθώς και τις χορευτικές διασκεδάσεις τους με τη συνοδεία ενός πιάνου¹². Παρά τις εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες της Κατοχής, λόγω του μεγά-

¹¹ Λεύκωμα αποφοίτων Ενιαίου Λυκείου Άργους Ορεστικού σχολικού έτους 2002-03

¹² Προσωπικές μαρτυρίες της φιλολ. καθηγήτριας Μελίκας Σανταλίδου.

λου αριθμού των μαθητών του Άργους Ορεστικού και της ευρύτερης περιοχής, οι οποίοι φοιτούσαν στα Γυμνάσια Αρρένων και Θηλέων της Καστοριάς, αποφασίστηκε από την Επιθεώρηση Εκπαιδευσεως (αριθ. 348/27.1.1943) η λειτουργία των πρώτων γυμνασιακών τάξεων στο Άργος Ορεστικό ως παραρτήματος του Γυμνασίου Θηλέων Καστοριάς, οι οποίες στεγάστηκαν στο κτήριο του Β΄ Δημοτικού. Με την καταστροφή του Β΄ Δημοτικού, το γυμνασιακό παράρτημα αναστέλλει τη λειτουργία του για δύο χρόνια και στη συνέχεια επαναλειτουργεί το 1945 στο σπίτι του ευπατρίδη Ευστάθιου Χατζόπουλου, ο οποίος το παραχώρησε για το σκοπό αυτό δωρεάν. Τη χρονιά 1947-48 στεγάζεται στο κτήριο του παλιού ρουμανικού σχολείου και τον επόμενο χρόνο το Γυμνάσιο Θηλέων Καστοριάς μετατρέπεται σε μικτό Γυμνάσιο Άργους Ορεστικού (ΦΕΚ 199/4.8.1948) το οποίο λειτουργεί στο ολοκληρωμένο πλέον κτήριο, με πρώτο γυμνασιάρχη τον Σοφοκλή Σίδηρη. Κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας των γυμνασιακών τάξεων μεγάλη ήταν η προσφορά του αείμνηστου δάσκαλου Θωμά Παπαθανασίου, ο οποίος δίδασκε τα μαθήματα των ελληνικών και των λατινικών.

Μέχρι το 1959 το γυμνάσιο λειτουργεί ως οκτατάξιο και μετά γίνεται εξατάξιο έως το 1964. Στη συνέχεια χωρίζεται σε τριτάξιο γυμνάσιο και τριτάξιο λύκειο μέχρι το 1986, όποτε το γυμνάσιο μεταφέρεται σε νεόδμητο κτήριο και παραμένει μόνο το λύκειο, αρχικά ως γενικό και μετά ως πολυκλαδικό και ενιαίο μέχρι το 2005, όποτε μεταφέρεται κι αυτό σε νέο διδακτήριο. Το 2002 γίνονται εργασίες συντήρησης του κτηρίου από την Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και, μετά τη μετακίνηση του λυκείου, στεγάζονται σε αυτό η Τεχνική υπηρεσία του Δήμου, το ΙΚΑ, Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών και ο ΟΠΕΚΕΠΕ, που ασχολείται με τις γεωργικές επιδοτήσεις. Πριν από μερικά χρόνια τοποθετήθηκε έξω από την κεντρική είσοδο του γυμνασίου η προτομή του πρώτου γυμνασιάρχη Σοφ. Σίδηρη, ενώ σε τέσσερις αίθουσες διδασκαλίας τοποθετήθηκαν τιμητικές μαρμάρινες πλάκες με τα ονόματα του γυμνασιάρχη Σίδηρη, του καθηγητή Κεπαπτσόγλου, καθώς και των δύο καθηγητών Σανταλίδη και Σικαβίτσα, οι οποίοι σκοτώθηκαν το 1949 από νάρκη στην περιοχή των Κορεστέων.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να αναφέρουμε ότι η παρούσα έρευνα για τα δύο αυτά σημαντικά σχολικά κτήρια του Α΄ Δημοτικού και του Γυμνασίου αποτελεί μία πρώτη προσέγγιση στο θέμα, με σκοπό να μελετήσουμε στη συνέχεια και όσα σχετικά αρχαιακά έγγραφα και μαθητολόγια των σχολείων σώζονται σε διάφορα αρχεία. Τα δύο αυτά αξιόλογα σχολικά κτήρια έχουν ιδιαίτερη συμβολική και συναισθηματική αξία για τους κατοίκους της πόλης, καθώς τους θυμίζουν τα παιδικά τους χρόνια της νιότης και της ξενιοσιάς. Επιπλέον, τα κτήρια αυτά αποτελούν όχι μόνο ζωντανά πολιτιστικά μνημεία της εκπαιδευτικής δραστηριότητας του Άργους Ορεστικού, αλλά και χαρακτηριστικά δείγματα της σχολικής αρχιτεκτονικής της εποχής τους. Ειδικότερα το κτήριο του Α΄ Δημοτικού, καθώς οι όψεις του έμειναν ανεπίχριστες, αποτελεί για τους αρχιτέκτονες και τους τεχνικούς ένα μοναδικό ζωντανό μάθημα κατανόησης της κατασκευαστικής τεχνολογίας του νεοκλασικού. Η μορφολογία αυτή έρχεται στο βορειοελλαδικό χώρο κυρίως μέσω των περιφερόμενων οικοδομικών συνεργειών, τα οποία εργάζονταν και σε διάφορες μεγάλες πόλεις, όπως: Κωνσταντινούπολη, Μοναστήρι, Οδησσο ή Φιλιππούπολη. Μεταφέρουν λοιπόν από εκεί τοπικές εμπειρίες και γνώσεις μπολιάζοντας και εμπλουτίζοντας την παραδοσιακή μας αρχιτεκτονική με νεωτερικά μορφολογικά και κατασκευαστικά στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουμε γενικά ως «νεοκλασικές επιδράσεις». Για όλους αυτούς τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω, πρέπει πάντοτε να σεβόμαστε και να προστατεύουμε τα σχολικά κτήρια του Α΄ Δημοτικού και του Γυμνασίου, καθώς άλλωστε πιστεύω ότι και η πολιτεία θα έχει φροντίσει ώστε να κηρυχθούν ως διατηρητέα ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία της πόλης.